

DISPUTATIO XXII.

DE PRIMÆ CAUSÆ, ET ALIÆ EJUS ACTIONE, QUÆ EST
COOPERATIO, SEU CONCURSUS CUM
CAUSIS SECUNDIS.

De concursu primæ causæ cum secundis ad actiones earum, pauca inveniuntur ab Aristotele aliisque philosophis dicta; a Theologis vero res hæc copiose disputatur. Et quantum potest ratione naturali cognosci, propria est hujus loci. In qua re primo videndum est, quæ sit necessitas hujus concursus; deinde quid sit; postea quomodo ad actionem causæ secundæ comparetur; ac tandem videbimus, an causæ secundæ vel creatæ habeant inter hujusmodi subordinationem, vel ad solum Deum.

SECTIO I.

An possit sufficienter probari ratione naturali,
Deum per se ac immediate operari in actionibus
omnium creaturarum.

1. Dixi in titulo, *per se et immediate*, quia ex dictis disputat. præced., constans est et certum, saltem remote et per accidens divinum influxum necessarium esse ad actionem cuiuslibet causæ creatæ, quia saltem necesse est ut Deus conservet in esse creaturam quæ aliquid operatur; qui autem dat esse, dat etiam operationem, saltem remote et per accidens.

*Prima sententia negans proponitur, et
suadetur.*

2. *Rationes prædictæ sententiæ.—Prima.—* Non defuerunt ergo Theologi, qui negaverint, Deum per se et immediate concurrere ad actiones secundarum causarum. Cujus erroris præcipuus defensor censetur Durandus, in 2, dist. 1, q. 5, et dist. 37, q. 1, quamquam illa sententia antiquior fuerit; illam enim referunt Albertus, Henricus, et alii. Imo D. August., 5 Genes. ad liter., cap. 20, his verbis: *Sunt qui arbitrantur tantummodo mundum ipsum factum a Deo, cætera jam fieri ab ipso mundo, sicut ille ordinavit et jussit, Deum autem ipsum nihil operari.* Fundamentum est, quia nulla sufficiente ratione fundari potest necessitas hujus cooperationis; et ideo asserenda non est, quia Deus non adhibet supervacaneum ac minime necessarium concursum. Antecedens probatur primo, quia causæ secundæ non sunt instrumenta,

sed principales causæ; nam virtute propria, et non per extrinsecam aliquam motionem operantur, unde interdum unæ sunt, et effectus faciunt sibi similes; quando vero sunt æquivocæ, sunt perfectiores et nobiliores causæ; ergo operantur subiciente virtute; ergo non indigent auxilio superioris causæ. Patet consequentia, quia ad effectum producendum sufficit virtus æqualis illi, aut certe nobilior.

3. *Secunda.—*Secundo potuit Deus efficere creaturam operantem effectum sibi proportionatum sine ope alterius: cur enim hoc repugnat? Nulla sane apparet repugnantia aut contradictio; neque est contra divinam perfectionem aut potentiam, sed potius indicat magis potentiam Dei. Nam, sicut divinæ potentiæ fuit non solum efficere creaturas, sed etiam illis communicare similem efficiendi vim, ita magis ostenditur eadem potentia Dei, si suis creaturis possit hanc virtutem agendi completam, et omnino integram communicare; hujusmodi autem erit, si alterius ope ad agendum non indigeat. Quod si hoc Deus potest facere, unde constat non jam fecisse? Aut si faceret, quo alio modo faceret, quam dando creaturæ virtutem æqualem, vel majorem, quam ad effectum necessaria sit? hoc autem jam fecit.

4. *Tertia.—*Tertio fieri non potest, ut duo agentia immediate concurrant ad eandem actionem, nisi utrumque eorum imperfectum sit, et tantum partiale, quod de Deo non est dicendum; ergo non concurrat cum creatura immediate ad actionem ejus. Major patet, quia vel una ex illis causis agit per aliam, vel neutra. Si primum, sequitur eam, quæ per aliam agit, non agere immediate, sed solum mediante alia, cumque non possit dici creatura agere per Deum, aget Deus per creaturam, et ita frequenter loqui solemus, Deum, scilicet, operari per causas secundas, seu mediis causis secundis. Cujus locutionis optimus sensus est, Deum dedisse causis secundis virtutem operandi, et conservare illas, easque veluti constituisse, ut vice sui operentur. Si autem dicatur secundum, nempe neutram ex his causis, scilicet, nec primam, nec secundam, per alteram operari, plane sequitur utramque esse imperfectam, tum quia utraque solum ageret ut causa partialis, tum etiam quia sine subordinatione, et quasi fortuito convenient ad agendum.

5. *Quarta.—*Quarto, quia de aliquibus rebus creatis necesse est fateri non esse a Deo

immediate; ergo pari ratione idem dicendum esset de omnibus, quæ a causis secundis principali virtute operantibus procedunt. Consequentia tenet a paritate rationis, et antecedens probatur, primo in omni actione creaturæ, quatenus actio est, ut est, verbi gratia, calefactio ignis; nam licet demus calorem, ut calorem, esse immediate a Deo, tamen de calefactione ignis ut sic id dici non potest, quia apertam involvit repugnantiam. Nam actio, vel talis actio ut sic, nempe calefactio ignis, dicit essentialem habitudinem ad hoc agens, nempe ignem; ergo impossibile est illam actionem quatenus talis est, esse a Deo immediate; et tamen illa actio est aliquid in rerum natura distinctum a calore; ergo. Secundo, hoc speciali ratione dicendum videtur de actionibus liberis, quia, si illæ essent immediate a causa prima, non possent esse liberæ ipsi causæ secundæ, quia et causa prima, cum sit potentior, secum ferret secundam quo vellet, et secunda non haberet in manu et potestate sua influxum causæ primæ, ut posset operari cum vellet. Tertio, est specialissima ratio de actionibus liberis peccaminosis; nam indecorum est illas attribuere primæ causæ ut per se et immediate operanti. Quartum exemplum afferre possumus de effectibus seu causalitatibus aliarum causarum; illæ enim non sunt a Deo immediate, ut a prima causa, ut constat, quia illi causandi modi, præsertim formalis, et materialis, non possunt a prima causa exerceri; si ergo materia et forma in suo genere sufficientes sunt ad suam propriam causalitatem, cur non erit in suo quolibet causa efficiens?

Vera sententia.

6. Secunda sententia est, Deum per se et immediate agere in omni actione creaturæ, atque hunc influxum ejus simpliciter necessarium, ut creatura aliquid efficiat. Et hæc est vera sententia, quæ fusius est a nobis explicanda et confirmanda. Primum itaque diximus tam esse certum, Deum influere immediate ac per se in omnem actionem creaturæ, ut id negare erroneum sit in fide. Probatur primo ex communi consensu Scholasticorum, qui ita sentiunt de hac veritate, ut de Catholico dogmate, ut patet ex D. Thom., 1 p., q. 105, art. 5, et in 1. 2, q. 109, et 3 contra Gentes, c. 70; Cajet., et Ferrar., ibi; Capreolo, in 2, dist. 1, q. 2, art. 3, ad argumenta contra secundam conclusionem; Alexand., 1 p., q. 9, memb. 2, ad 2; Albert., in

2, dist. 35, a. 7, ubi sic inquit: *Alia opinio fere cessit ab aula, et a multis modernorum reputatur hæretica.* Item Gregor., ibid., q. 1, art. 3; Scot., 2, dist. 1 et 37, q. unica; Bonavent., dist. 37, art. 1, q. 1, ubi ait hanc sententiam absque omni ambiguitate esse tenendam; idem, in 1, dist. 45, art. 2, q. 2; Herv., tractat. de Æternitate mundi, q. 1. Secundo idem probari potest ex communi consensu Sanctorum, qui hanc veritatem docent, ut in divinis Scripturis contentam, quos, quia hoc non est nostri muneris, breviter indicabo. Augustinus ergo, cum contrarium opinantes retulisset loco supra citato, subdit: *Contra quos profertur illa sententia Domini: Pater meus usque modo operatur.* Et infra: *Deinde quia non solum magna et præcipua, verum etiam ista terrena et extrema ipse operatur, ita dicit Apostolus: Tu nudum gravum seminās, Deus autem dat illi corpus sicut vult, et unicuique semini proprium corpus.* Idem late probat idem Augustinus, in ep. 146 ad Consentium, ubi alia testimonia Scripturæ adducit, ut illud: *Priusquam te formarem in utero, novi te,* Jerem. 1; et illud: *Si fenum agri, quod hodie est, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit,* Lucæ 13. Idem August., lib. 4 Genes. ad liter., c. 12, ubi adducit illud Actor. 17: *In ipso vivimus, movemur;* et lib. 9, c. 15, adducit illud 1 Cor.: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Prosper., Sentent., 281. Idem Gregorius, 16 lib. Moral., c. 18: *Omnia (inquit) quæ creata sunt, per se nec subsistere prævalent, nec moveri, sed in tantum subsistunt, in quantum ut esse debeant acceperunt, in tantum moventur, in quantum occulto instinctu disponuntur.* Et reliqui Patres ubique tractant de divina providentia, hanc veritatem ut certissimam supponunt.

7. Secundo dicendum est, veritatem hanc sufficienter probari posse naturali ratione. Et primo videtur evidenter inferri ex dictis de conservatione, ut hac etiam ratione fere tam certum in fide habeatur, Deum immediate efficere omnia sicut et conservare. Prima illatio probatur primo, quia, si non omnia a Deo immediate fiunt, ergo neque conservantur immediate, quia ita res se habet ad esse, sicut ad fieri. Neque enim esse rei magis po-

* Joann., 5, ubi lege eundem Aug., tract. 1; Cyrill., et Chrys., et Nazianz., quos ibi refert Tolet. Similia testimonia sunt Job 10, Machab. 7, Ps. 144 et 146.

testi pendere a causa adæquata, postquam factum est, quam cum fiebat. Item, quia si causa pendet a Deo in esse, ergo et effectus, quia utrumque est ens per participationem; ergo, sicut causa pendet in instanti quo agit, ita effectus in instante in quo fit, quia etiam in eo instante utrumque est ens per participationem; ergo omnis effectus causæ secundæ pendet a Deo in fieri, et consequenter causa secunda nihil potest facere sine concursu Dei. Tandem quia alias sequitur, quod interdum neque mediate res pendeat in conservari a Deo; nam si calor ab igne productus, a Deo solum pendet mediante igne producente, cessante ignis actione jam nullo modo pendeat. Respondebit fortasse Durandus, effectus causarum secundarum, quamdiu ab eis fiunt vel conservantur, tantum fieri vel conservari mediate a Deo; cessante vero actione causæ secundæ, tunc Deum solum immediate conservare effectum, etiamsi a sola causa secunda immediate productus sit, quia nulla res creata potest vel habere vel retinere esse sine aliqua efficiente causa; et ideo, quamdiu causa secunda immediate efficit, illa sufficit; cessante vero illa, ut res permaneat in esse, necessarium est ut Deus efficiat conservando, sicut nos etiam dicimus, cessante causa secunda, primam adhibere majorem vim et efficacitatem.

8. Sed imprimis juxta hanc responsionem veritas supra demonstrata de conservatione Dei limitatur ad conservationem immediatam, vel ad mediatam, quod est alienum ab omni sana doctrina. Alias, cum Deus dicitur creator omnium, limitari posset quod sit mediate vel immediate. Deinde, supposita illa sententia, non dicitur consequenter cessante actione ignis, Deum incipere conservare calorem, tum quia si calor non pendet in operari a Deo, cur debet dependere in esse? tum etiam quia calor productus non pendet in suo esse a calore producente, ratione ipsius esse, sed ratione talis fieri, ut supra declaratum et probatum est; ergo, quamvis cesset actio ignis calefacientis, non est cur sit necessaria actio superioris causæ, ut conservetur illud esse. Maxime quia juxta illam sententiam, calor ut sit absolute et simpliciter, non pendet essentialiter a Deo, sed ad summum remote et per accidens; necessitas autem actionis conservativæ oritur ex intrinseca et absoluta dependentia quam res habet a tali causa, ut habeat esse, sicut supra explicatum est.

9. Atque hinc probatur secundo prima il-

latio, quia si Deus non influit immediate in omnem actionem creaturæ, ergo ipsa actio creata ut sit, non postulat per se essentialiter influxum Dei, cum tamen ipsa etiam sit aliqua participatio entis; ergo nulla est ratio cur forma, quæ per talem actionem fit, postulet ad sui conservationem, actualem influxum primæ causæ, quia neque hoc postulat ratione sui fieri, juxta illam sententiam, cum ipsum fieri non sit immediate a Deo: nec ratione sui esse, quia maxime ex eo quod est esse participatum; sed hæc ratio non censetur sufficiens in ipsa actione juxta illam sententiam; ergo neque in forma seu termino actionis erit sufficiens.

10. Tertio potest eadem deductio ita fieri, quia entia creata non minus pendent a Deo in quantum agentia, quam in quantum entia, quia non minus sunt subordinata Deo una ratione quam alia, et sicut sunt entia per participationem, ita etiam sunt agentia; sed quatenus entia sunt, sunt omnino dependentia a Deo intrinsece et essentialiter; ergo similiter pendent quatenus sunt agentia; ergo dum agunt, non solum pendent, quia in esse conservantur a Deo, sed etiam quia in ipsomet agere per se et immediate requirunt influxum Dei. Et hoc est quod Aristoteles aliquando ait, in agentibus per se subordinatis, inferius non posse agere sine influxu superioris, lib. 2 Metaphys., cap. 2, 7 Phys., et lib. 8, cap. 5.

11. Quarto potest eadem argumentatio a conservatione ad cooperationem confirmari proportionali ratione; nam, sicut Deus potest rem creatam suo esse privare per solam negationem actionis, ita potest rem creatam sua naturali actione privare per solam negationem concursus; ergo sicut ex priori potestate evidenter colligitur immediata dependentia in esse, ita ex posteriori colligitur immediata dependentia in ipsa actione. Antecedens (ut verum fatear) non est evidens aliquo naturali experimento. Ex supernaturalibus autem effectibus satis est evidens; privavit enim Deus ignem Babylonicum sua actione, nullo extrinsecus objecto impedimento; ergo id fecit per subtractionem concursus; quo enim alio modo fieri potuisset? Et hoc significatur Sapient. 11, cum dicitur, ignem oblitum fuisse virtutis suæ, quia, nimirum, eam sine Deo exercere non poterat. Estque hoc per se valde consentaneum divinæ potentiae, ut in manu sua habeat actiones omnium, sicut habet omnium esse.

12. Quinta ratio valde probabilis est, quia causa secunda non potest sese determinare ad effectum in individuo et in particulari, quia ejus facultas semper est indifferens ad plura individua, et a subjecto et circumstantiis non satis determinatur; ergo necessaria est cooperatio primæ causæ, quæ voluntate sua potest eam determinare ad singularem effectum. De cujus rationis fundamento videri possunt superius dicta disputatione 5, dum de principio individuationis ageretur.

13. Ultimo est optima ratio, quia hic modus agendi in omnibus, et cum omnibus agentibus, pertinet ad amplitudinem divinæ potentiae, et ex parte Dei supponit perfectionem sine imperfectione; ex parte vero creaturæ, sive causam secundam, sive actionem, sive effectum ejus consideremus, quamvis imperfectionem dicat, tamen illa est imbibita in ipso conceptu creaturæ seu entis participati, quatenus tale, ut rationes factæ declarant. Et alioqui hoc modo intercedit perfecta et essentialis subordinatio inter causam primam et secundam, nihilque est quod repugnet, ut patebit facile ex solutionibus argumentorum; ergo non est neganda Deo hæc generalis influentia. Unde neque a philosophis videtur fuisse omnino ignorata, ut de Aristotelis mente in 3 rat. attingimus; et in lib. de Causis, qui vel Aristotelis, vel Procli esse censetur, variæ sunt propositiones, quibus hæc veritas significatur, quas in sequentibus tractabimus. Plato etiam ob hanc rationem causas secundas instrumenta primæ appellavit, quod ab ejus concursu in agendo pendeant, ut sumitur ex Damasc., in sua Philos., cap. 9; et Simplic., 4 Phy., text. 29, et alii. Refertur etiam Trismegistus, in Dialog. Crater., dicens, *Deum ubique præsentem semper agere omnia*; et alia similia. Et Philo Alexand., in libro Quod mundus sit incorrup., dicens, *Deum omnibus partibus mundi assistere cooperando*.

Solvuntur fundamenta primæ sententiæ.

14. Ad primum argumentum negatur antecedens; rationes enim factæ sufficienter declarant necessitatem hujus concursus. Neque propterea negamus agentia creata esse principalia in suo ordine, ut superius in divisionibus causæ efficientis declaratum est. Non vero sequitur, si causæ principales sint, esse etiam in agendo independentes, quia multo major perfectio requiritur ad hoc posterius quam ad illud prius, ut per se constat. Cum ergo dicitur ad agendum sufficere virtutem æqualem

effectui, primum respondere possumus sufficere in ratione causæ proximæ, non vero simpliciter. Deinde dicimus sufficere cum debita proportionem; nam sicut virtus ipsa est dependens, ita sufficit ad talem actionem, non tamen independentem; et ideo præter eam necesse est ut influat prima causa, a qua omnia essentialiter pendent. Sed inferet aliquis: ergo quotiescumque aliqua forma pendet a sua causa in conservari, pendet etiam in operari. Respondetur, de hoc dicendum esse in ultima sectione hujus disputationis; nunc negatur consequentia, quia a causa creata non est dependentia tam essentialis, et quasi transcendentalis, sicut ab increata.

15. Ad secundum respondetur involvere repugnantiam, quod creatura sit potens ad agendum iependenter a creatore, tam ex parte ipsius causæ creatæ, quæ necessario habet vim agendi commensuratam, et proportionatam suo esse, quam ex parte effectus vel actionis ab illa manantis; nam, cum illa sint entia per participationem, essentialiter pendent a primo ente. Quopropter, sicut non spectat ad divinam potentiam producere ens a se independens in esse, ita nec producere agens a se independens in agendo; imo utrumque æque repugnat divinæ perfectioni, et imperfectioni creaturæ, ut satis declaratum est.

Quomodo Deus immediate concurrat.

16. Tertium argumentum totum est de loquendi modo potius quam de re. Et imprimis in eo inquiritur an dicendus sit Deus immediate agere ad actionem causæ secundæ. Et quidem ex dictis plane constat necessario fatendum esse Deum aliquo modo immediate influere, atque mediate etiam aliquo modo. Agit enim mediate, quatenus causæ secundæ proxime agenti dat et conservat virtutem agendi. Et hoc modo est verum agere per illam, et ad hoc illam creasse, ut munus agendi cum ea communicaret; immediate autem agit, quia etiam ipsa prima causa per sese et virtute sua influit in talem actionem seu effectum. Quia vero mediatum et immediatum influxum videntur quamdam repugnantiam inter se involvere, ideo quidam Theologi distinguunt de actione immediata immediatione virtutis vel immediatione suppositi; et affirmant Deum agere immediatione virtutis in omnibus actionibus creaturarum, non tamen immediatione suppositi. Ita sentit Ferrar., 3 cont. Gentes, cap. 70,

quem modum loquendi aliqui moderni Thomistæ imitantur. Et videtur favere D. Thomas in illo cap. 70; nam respondens ad primam rationem in contrarium ait: Non est inconueniens unam actionem procedere ab inferiori agente et a Deo, et ab utroque immediate, quia illud est *alio et alio modo*. Ratio autem est, quia repugnat duo operari immediate immediatione suppositi; sed causa secunda agit immediate immediatione suppositi; ergo prima in illa actione non agit immediate. Major patet, quia agere immediate immediatione suppositi est, quod inter suppositum agens et effectum non intercedat aliud suppositum.

17. Verumtamen hæc distinctio non est in præsentia materia necessaria, et modus ille loquendi probandus non est, quia rem non declarat, et ita est æquivocus, ut erroneum sensum possit inducere. Nam in rebus creatis illa dicuntur agere immediatione virtutis, et non suppositi, quæ per virtutem a se diffusam contingunt passum vel effectum, non tamen per suppositum suum, quod Deo attribuere nefas est. Simpliciter ergo dicendum est, Deum agere cum omnibus agentibus creatis immediatione virtutis et suppositi. Et quoniam in priori parte convenimus, circa posteriorem est advertendum, suppositum posse dici immediatum, vel in agendo, vel in existendo, seu in distantia locali. Ut, verbi gratia, si vera esset opinio Scoti, solem generare immediate aurum in terra, per suam formam substantialem ageret quidem immediatione suppositi seu immediatione actionis, ut sic dicam, quia ab illo supposito immediate prodiret actio; non tamen ageret immediatione suppositi in agendo, seu in loco, quia longe distaret a suo effectum.

18. Deus ergo necessario agit, ubicunque agit, immediatione suppositi locali seu in esse, tum quia per immensitatem suam necessario est ubique præsens, tum etiam quia actio procedit per se et immediate, non tantum a virtute creata, quæ dici potest quasi virtus diffusa a Deo, sed etiam a virtute increata, quæ est in ipsomet Deo; agens autem quod sic operatur per virtutem suam necessario ibi est præsens ubi operatur. Unde hæc ratione dicitur Deus esse in omnibus per essentiam et per potentiam; et ideo etiam ex actione Dei optime colligitur suppositalis præsentia, ut supra dictum est.

19. Rursus si sit sermo de immediatione suppositi in agendo, etiam Deus est suppositum

immediate agens in actione creaturæ. Quod probo primo ex ratione nunc facta; nam illa actio non procedit immediate tantum a virtute diffusa a Deo, quæ est creata, nam hoc esset incidere in opinionem Durandi; procedit ergo immediate a virtute increata inexistente ipsi Deo; ergo agit etiam immediatione suppositi. Patet consequentia, tum quia tunc suppositum dicitur immediate agere ut principium quod, quando per virtutem sibi inhærentem ita agit, ut ab illa virtute immediate prodeat actio tanquam a principio quo; tum etiam quia divinum suppositum est suamet virtus; non ergo potest actio immediate prodire a virtute, quin immediate prodeat a supposito, ut colligit D. Thom., in 1, dist. 37, quæst. 1, art. 1, ad 4. Secundo inter Deum et actionem, ut est ab ipso, non mediat aliud suppositum; ergo est illa actio a Deo immediatione suppositi. Dices, inter causam primam et effectum mediare secundam. Respondetur, formaliter ac proprie loquendo, falsum esse antecedens, quia aliud est causam secundam cooperari primæ, aliud est mediare inter primam et effectum. Primum est verum, secundum autem falsum, considerando causam primam secundum hanc habitudinem, secundum quam per se influit in effectum, quia ut sic illa actio tam immediate ac per se dicitur habitudinem seu dependentiam ad causam primam, sicut ad secundam.

20. Quocirca agere immediate immediatione suppositi non excludit consortium alterius suppositi agentis; alias si duæ lucernæ idem lumen producant, neutra ageret immediatione suppositi; imo nec causa secunda ita agit, quia non agit sine consortio divini suppositi. Quod si dicas Deum agere ut superiorem et universalem causam, creaturam vero ut inferiorem et particularem, et per illam immediationem suppositi non excludi consortium cujuslibet suppositi, sed illius quod sit inferius et subordinatum in agendo, quod videtur Ferrariensis intendere, hoc est in rigore falsum (quamvis forte in æquivoco laboremus), quia esse immediatum suppositum in agendo, non excludit subordinationem et subjectionem alterius, sed immediationem tantum in agendo. Imo hæc immediatione suppositi in agendo sub una ratione non excludit, quin sub alia possit mediate agere, duobus modis ad actionem concurrere, ut de hoc ipso concursu declaravit D. Thom., 1 p., q. 103, art. 1. Neque contra hoc quicquam obstant verba citata ex 3 cont.

Gent., nam cum ait D. Thom., *alio et alio modo*, non intelligit immediationem suppositi vel virtutis, sed actionem ut a causa secunda et dependenter, vel ut a prima et independenter factam.

21. Unde etiam constat quod licet Deus, quatenus dat virtutem agendi causæ secundæ et conservat illam, eamque ad agendum instituit, possit dici agere per illam, tamen quatenus immediate cooperatur creaturæ, non agit proprie per illam, sed per seipsum et per suam potentiam ac virtutem. Neque inde sequitur aliqua imperfectio earum quæ in illo argumento inferuntur, ex eo quod utraque causa, prima et secunda, per seipsam immediate concurrat ad effectum. Primum enim inconueniens generale erat, quod talia agentia essent imperfecta. Negatur tamen sequela, sed illud solum imperfectum erit, quod ex intrinseca conditione et natura, alterius ope indiget, quod proinde ab alio proprie in agendo pendet; aliud vero non erit imperfectum; nam, ut recte dixit D. Thomas, 3 cont. Gent., cap. 70, non ex insufficientia virtutis, sed ex immensitate bonitatis ipsius provenit, quod creaturæ communicaverit vim agendi, et ideo non per se solum, sed cum illa velit tales effectus producere.

22. Aliud inconueniens erat, quod talia agentia essent partialia. Sed si intelligatur ex parte effectus, non sequitur, quia non fit pars effectus ab una causa, et pars ab alia, sed totus effectus a singulis suis generibus, ut D. Thomas supra notat. Si vero intelligatur ex parte causæ, potest esse diversitas quædam in modo loquendi; nam quidam concedunt sequelam, quia considerando absolute integram causalitatem effectivam necessariam ad illum effectum, neutra illarum causarum totam illam adhibet, sed ex utriusque concursu consurgit integra causalitas; et ideo dicuntur partialiter concurrere ex parte causæ, quod non est imperfectio in Deo, quia, ut diximus, id non est ex insufficientia, sed ex ipsius bonitate. Alii vero putant negandam sequelam, quia cum illæ duæ causæ sint diversorum ordinum, non proprie dicuntur componere unam causam totalem, sed unaquæque est causa integra in suo ordine. Qui modus loquendi, quia et communior est et aptior ad indicandum inæqualitatem, et subordinationem harum causarum, magis probandus videtur.

23. Tertium inconueniens erat, quod tales causæ sine subordinatione et quasi fortuito

convenirent ad agendum. Non tamen id sequitur, nam cum una sit pendens ab alia, non deest subordinatio. Imo interdum solet esse subordinatio cum aliquali mutua dependentia; pendet enim in agendo instrumentum præsertim conjunctum a principali agente, ut calamus ab scriptore; tamen etiam ipse scriptor aliquo modo pendet a calamo, quatenus sine illo scribere non potest. Et potest illa dependentia vocari a priori, quia est a principio movente; hæc vero a posteriori, contraria ratione; semper autem id, quod pendet ab alio a priori, est subordinatum illi. In præsentia ergo, causa secunda pendet a prima a priori et essentialiter, quia insufficientis per se est ad aliquid agendum sine illius ope; causa vero prima proprie non pendet a secunda, neque a priori, neque a posteriori, quia, licet secundum eum modum agendi, quo se accommodat ad concurrendum cum causa secunda, non possit sola efficere talem effectum, tamen simpliciter est omnino independens et potens ad efficiendum se sola omnem entitatem, quam efficit per causam secundam. Est ergo inter has causas non solum subordinatio, sed etiam maxime essentialis et perfectissima. Cum autem prima causa semper agat ex certa scientia et voluntate sua, et juxta ordinem a se institutum, non potest dici fortuito convenire cum causa secunda ad agendum, sed summa providentia.

Quomodo Deus concurrat cum materiali, formali, ac finali causa.

24. *Fonseca opinio.* — Ad quartam rationem, negatur, quidquam esse in rebus quod sit verum ac reale ens, quod non sit immediate a Deo. Ad tria autem prima exempla, negandum est ullam actionem sive naturalem, sive liberam, bonam, aut malam, quatenus realis actio est, esse sine prima immediate concurrente; de quibus late dicendum est in sequentibus. At vero de quarto exemplo prolixam textit disputationem Fonseca, 5 Metaph., q. 12, contendens Deum esse primam causam in omni genere, immediate concurrentem cum secunda ad effectum vel causalitatem ejus. Sed unum in hac re mihi videtur clarissimum, et nulla fere indigens discussione; aliud autem omnino non capio, quod Fonseca in tota illa quæstione intendisse videtur.

25. Primum illud est, Deum efficiendo, immediate concurrere cum omnibus causis

ad causalitates earum. Quo sensu non solum efficientes causæ secundæ, sed etiam materialis et formalis, subordinantur Deo, et ab eo pendent non tantum in essendo, sed etiam in causando. Quod nihil aliud est quam quod cum materia causat, Deus non tantum concurrat conservando materiam, sed etiam efficiendo ipsam causalitatem materiæ, quidquid illa sit, et efficiendo etiam effectum materiæ, dando effective illud esse, quod materia dat materialiter; et idem est proportionaliter de forma, imo et de fine, quatenus ejus causalitas aliquid reale esse potest, ut infra videbimus. Et ratio per se constat ex dictis, quia quidquid reale est, necesse est esse immediate ex efficientia Dei; ergo et causalitates et effecta omnium causarum necessario sunt immediate ex efficientia Dei. Quo sensu recte intelligi potest de omni causa secunda, quod dicitur in lib. de Caus., in princ.: *Causa prima adjuvat secundam super operationem suam.*

26. Aliud vero est, quod Deus non solum ut causa prima efficiens, sed etiam ut causa prima materialis et ut causa prima formalis, concurrat cum materia et forma ad omnes causalitates earum; ita ut illæ causalitates, etiam ut sunt a Deo, sint formaliter diversæ ab effectiva. Omitto causalitatem efficientem et exemplarem; nam in eis est hoc probabile, ut infra suis locis exponam. In dicto ergo sensu loquitur dictus auctor, qui hoc exponit de materia et forma, non quatenus componunt compositum, nam hoc modo tam clara est imperfectio quam includunt, ut evidens sit illum causando modum non posse Deo formaliter tribui, sed de causalitatibus quas materia et forma inter se mutuo exercent, dum materia sustinet in esse formam a se dependentem, vel subjectum accidentia, et e converso forma continet materiam in esse; nam hæ causalitates per se et absolute sumptæ, nan includunt imperfectionem, propter quam non possint Deo formaliter convenire.

27. Quod aliis rationibus confirmat, sed omnes, præter ultimam, probant solum nostrum primum assertum. Ultima vero est, quia Deus supplet se solo has causalitates materiæ et formæ, ut patet in quantitate Eucharistiæ; et nos diximus posse Deum conservare materiam sine forma; non potest autem per solam causalitatem effectivam supplere causalitates talium causarum; ergo, dum supplet causalitatem materiæ in conser-

vatione quantitatis, retinet idem genus causalitatis; ergo etiam potest intra illud genus concurrere cum materia ad talem causalitatem. Minorem, in qua est vis argumenti, probat, quia causalitas unius generis nec formaliter, nec virtualiter continetur in alio genere. Et Deus ipse quamvis eminenter contineat omnes causalitates, non tamen potest, in quantum habet rationem unius causæ, genus seu rationem alterius exercere. Item, quia una causa non potest supplere vicem alterius, nisi exercendo officium quod illa exercebat. Ulterius, quia, si Deus sustineret accidentia sine materia, et non suppleret officium ejus, daretur in rerum natura effectus in actu sine causa in actu. Deinde, quia si Deus conservaret, verbi gratia, formam cœli sine materia, solo concursu efficienti, aut ille esset idem qui prior erat, et hoc esse non potest, tum quia per eundem concursum non potest nisi idem fieri; tum etiam quia jam causalitas materiæ circa illam formam per nullam causalitatem suppleretur; aut est per novum concursum effectivum, et hoc esse non potest, quia circa eundem effectum non potest nova efficientia addi antiquæ, aut concursus creativus creativo.

28. *Improbatur præmissa opinio.*—Si quis tamen consideret quæ supra de causalitate materiæ et formæ diximus, statim intelliget hujus sententiæ difficultatem, atque ab ea dissentiet, non solum quod nova sit, et prætercepta de Deo dogmata, sed etiam quod falsa sit, et debilibus nixa fundamentis. Primum enim nullus Theologorum vel philosophorum Deo tribuit secundum proprietatem aliud causalitatis genus nisi efficientis, finalis, aut exemplaris, ut patet ex iis quæ D. Thomas tradit, 1 p., q. 44, et quæ ibi tractantur. Dico autem *secundum proprietatem*, nam secundum metaphoram tribuitur interdum Deo quod sit quasi forma omnium, et quod omnia vivificet, vel etiam quod sustineat, et sit fundamentum omnium, quomodo interdum videtur loqui Dionysius¹, qui frustra ad alium sensum detorquetur. Quod adeo verum est, ut Theologi propter hanc causam negent Verbum divinum exercere propriam aliquam causalitatem terminando humanitatem, quia cum non possit esse effectiva, eo quod non sit communis omnibus personis, evidenter existimarunt sequi nullam esse; nam quod non sit finalis neque exemplaris, per se no-

¹ In 8, 9 et 10 de Divinis nominibus.

tum erat. Simile argumentum est, quod præter bonitatem, qua Deus habet vim causando finaliter, et ideas, per quas habet vim causando exemplariter, non agnoscimus in Deo aliam vim causando ad extra, nisi omnipotentiam, quæ solum est potentia effectiva; sive illa sit potentia executiva ratione distincta a voluntate et intellectu, sive altera illarum, sive omnes simul. Addere ergo Deo aliam vim causando ad extra, sustinendo, verbi gratia, formam præter efficientiam, inauditum est. Quod tamen in illa sententia consequenter loquendo necessario admittitur.

29. Præterea argumentor ratione, quia omnis causalitas materiæ (et idem est de formæ causalitate) formaliter includit imperfectionem. Et ratio est, quia neque in composito, neque in forma causat materia aliquid, nisi media unione intrinseca ac formali unius ad aliam, non tanquam per conditionem solum requisitam, sed tanquam per ipsam formalem causalitatem, ut supra probatum est; non potest autem Deus per formalem unionem ita causare, ut per se est notum; ergo nec potest concurrere per propriam et formalem causalitatem illius generis; hoc autem ipso quod causalitas non fit per unionem, non est materialis nec formalis, et ideo nulla ratione fieri potest, ut supra etiam diximus, quod materia causet formam sibi non unitam. Tandem vix potest concipi ille modus causando Dei ad extra absque efficientia, quia neque in effectu est aliquid respectu Dei præter entitatem ejus, et actionem; neque pendet a Deo, nisi media actione; neque actio ut actio dicitur habitudinem, nisi ad efficiens, quamvis ut ordinata ad talem terminum, vel talem formam, possit respicere causam finalem vel exemplarem; quid ergo est illa alia causalitas, quæ dicitur sustentatio? Plane est quid fictum et minime necessarium. Nam divina causalitas in illis tribus modis amplissime continetur. Neque propterea quod omnis causa det esse, oportet Deo formaliter tribuere modum cujuslibet causæ; alias, quia etiam materia et forma dant esse composito, oporteret Deum dare illi esse intra idem genus causæ materialis et formalis, quod absurdissimum est. Ex hoc ergo quod omnis causa det esse, solum potest inferri Deum immediate dare illud esse, vel illo, vel altiori modo. Item, ex eo quod omnis causa secunda pendet a Deo non solum in esse, sed etiam in causando, non sequitur quod pendeat in eodem genere causæ, sed vel in illo, vel in nobiliori, seu effectivo.

30. *Fundamentum prædictæ opinionis evertitur.*—Ad ultimam ergo rationem in contrarium, negatur minor; potest enim Deus efficiendo supplere, circa formam, sustentationem materiæ seu subjecti. Ad primam probationem respondetur, Deum per vim agendi continere eminenter effectus aliarum causarum, et posse suo modo perfecto causare id, quod aliæ causant suis imperfectis modis, absque illis, ubi non intervenit dependentia omnino essentialis, ut est inter compositum et materiam vel formam. Nec propterea dicimus Deum per eminentialem continentiam materiæ exercere causalitatem materiæ, sed supplere aliquid efficiendo, quod materia causaret se subjiciendo. Unde ad secundam probationem respondetur, quod, licet una causa creata non possit supplere munus alterius, nisi intra idem genus, Deus tamen potest in alio, ubi non intervenit specialis repugnantia. Nec propterea datur effectus in actu sine causa in actu, sed mutato genere causæ. Ad ultimam probationem respondetur, cum accidens conservatur sine subjecto, id fieri per novam efficientiam, non addendo illam antiquæ, sed commutando unam in alteram. Unde si forma cœli conservaretur sine materia, id quidem fieret per influxum ex suo genere creativum; prior autem non maneret, quia non erat proprie creativus, sed concreativus formæ, et aliquam convenientiam habens cum eductivo. An vero eodem modo philosophandum sit de materia conservata sine forma, in superioribus late tractatum est.

SECTIO II.

Utrum concursus causæ primæ cum secunda sit aliquid per modum principii vel actionis.

1. Cum ostensum sit concursum hunc, de quo agimus, esse a prima causa, vel convenire illi, quatenus efficiens est, constat non posse aliud esse, quam actionem, vel principium actionis, sub principio actionis comprehendendo tam principium per se, quam conditionem omnem ad agendum prærequisitam; nam, præter hæc nihil reperitur in causa efficiente, ut efficiens est, quod rationem concursus habere possit. Supponimus enim, neque ipsum suppositum agens ut sic esse concursum, neque etiam effectum ut sic. Nam suppositum est quasi primum principium agens; effectus vero est ultimus terminus effectivus; concursus autem dicit aliquid per